

Esteve Albert i la seva obra cultural lligada al patrimoni de l'Empordà

En el marc de les 20es Trobades Culturals Pirinenques que celebrem a Sant Pere de Roda, m'ha semblat oportú oferir un tast, necessàriament breu, tant pel temps que tenim per exposar-ho com per la ingent tasca cultural que Esteve Albert i Corp (Dosrius, 1914-Escalades-Engordany, 1995) va desenvolupar a l'Empordà.

Aquí hi trobaria gent i escenaris apropiats per recrear episodis de la història, fossin dels temps antics de l'època dels grecs i dels romans, o fossin gestes medievals, per les quals ell tenia una predilecció especial. Però empès per aquell caràcter actiu que l'acompanyaria tota la vida i sobretot per una voluntat de fer participar la gent de l'indret en els muntatges, també hi faria representacions del Pessebre Vivent, una manifestació cultural nadalenca inventada, en la forma i en l'esperit, per ell mateix a Engordany, al Principat d'Andorra, l'any 1955, quan arribà a les Valls d'Andorra. Aquell primigeni Pessebre Vivent va ser la llavor de tants com es representen avui en dia. Doncs a l'Empordà, també el va voler fer, concretament a Pals, a Pau i a Sant Pere de Roda. Per això avui aquí, en aquest monestir de tanta rellevància històrica, tocava parlar de l'obra cultural de l'Esteve Albert lligada al patrimoni de l'Empordà.

L'Albert recalava a l'Empordà a final dels anys seixanta. Era, de fet, un saltar l'Albera des del Rosselló, per continuar amb la seva tasca animadora i de reivindicació cultural, de fer memòria de fets històrics, de personatges que van fer país, de valorar el patrimoni artístic i també natural. Ho havia iniciat al seu Maresme natal els anys cinquanta, per continuar fent-ho a Andorra i passar després al

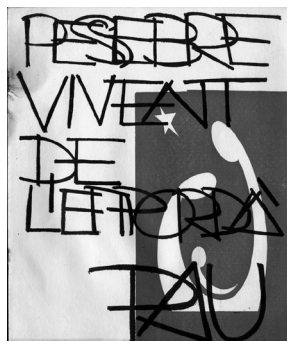
Jordi Pasques i Canut,
escriptor

Propaganda del
Pessebre Vivent
de l'Empordà a
Empuriabrava

Rosselló, al Conflent i al Vallespir, amb el Pessebre Vivent a Elna, la creació del Grup Pyrene, la flama del Canigó, els Jocs Florals a Perpinyà, entre altres. A l'Empordà, serien els espectacles: *Sibil·la de Fortià* (dedicat a la quarta esposa de Pere el Cerimoniós) representat a Castelló d'Empúries; *El Senyor de Pals*, a Pals, evocant l'expedició catalana a Mallorca de Jaume I; *Bandera de Catalunya*, recreant la fi del Comtat d'Empúries, representat a Bellcaire d'Empordà encara en l'actualitat; *Palamós, port reial*, a Palamós, per commemorar el VII Centenari de la fundació de Palamós. A banda d'aquests espectacles de caire medieval, faria els pessebres vivents de Pals, de Pau, de Sant Pere de Roda i el Pessebre Vivent del Mar a Empuriabrava i a Cadaqués. A Cadaqués, a part de xics i grans del poble, també hi va fer participar alguns dels integrants de la colònia hippy que feien vida naturista a la banda des Caials i la costa del Real, on els musclos de roca els eren un veritable mannà del déus. Això succeïa l'any 1972, justament en plena època hippy, moviment que tenia a Cadaqués una de les colònies més consolidades.

Una de les intencions de l'Albert quan portava a terme espectacles, era fer visibles les particularitats culturals dels indrets on aterrava proposant aquella o altra iniciativa. És el cas ben evident del Pessebre Vivent de Cadaqués. En efecte, tal com podem veure a les fotografies que formen part del llegat d'Esteve Albert, dipositades a l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà, en el Pessebre Vivent de Cadaqués l'Albert va fer sortir elements del patrimoni etnogràfic local, com els dolls i els coves del peix, que llueixen al cap de les joves cadaquesenques. Incorporant aquests elements que foren quotidians en la vida diària de Cadaqués i que en aquella època, la dels anys setanta,

Propaganda del Pessebre Vivent de l'Empordà a Pau

Propaganda del Pessebre Vivent del Mar a Cadaqués

Noies de Cadaqués assajant la Dansa dels Dolls

Noies de Cadaqués assajant la Dansa dels Coves

ja eren gairebé relíquia del passat, l'Albert pretenia sensibilitzar les noves generacions envers la cultura ancestral que era pròpia del seu poble, de la seva vila.

Escenaris històrics

Però si una característica podem dir que va ser singular en l'obra cultural de l'Albert, allò que definia el tarannà podem dir-ne *albertià*, va ser incorporar el patrimoni arquitectònic als seus espectacles. És a dir, els escenaris eren els indrets on havien viscut i protagonitzat les seves peripècies els personatges als quals dedicava l'espectacle. Amb això aconseguia donar molta més solidesa al relat i a la vegada podia seduir l'atenció de l'espectador amb les velles pedres dels indrets, tot explicant-los la història amb aquell text en vers que tant li agradava de confegir. Des del primer espectacle a l'aire lliure, el Pessebre Vivent a Engordany (1955), que no fou el primer muntatge escènic, perquè abans havia fet obres de teatre en sales de teatre convencionals, l'Albert dedicà el seu talent a bastir relats històrics en indrets que en el seu dia ho foren plenament. A Engordany va fer seves les paraules del fotògraf Valentí Claverol, qui l'estiu de 1955, acompanyant l'Albert per les valls d'Andorra, juntament amb Bartomeu Rebés, va dir a l'Albert en mirar Engordany: "No veieu que sembla un pessebre!". La resposta de l'Albert, amb aquella veu entusiasmada va ser: "I tant si ho veig, i si volem l'hi farem". Per posar un exemple prou rellevant de conjunció, d'enjovar l'indret i el relat, per crear un ambient singular amb l'ús de so i de llum, hem de citar el Retaule de Sant Ermengol (1957), que va voler representar on encara es representa cada estiu, al claustre romànic de la Catedral de Santa Maria de la Seu d'Urgell.

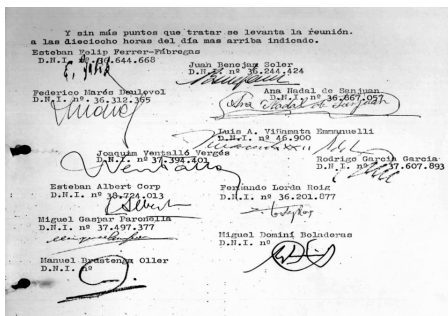
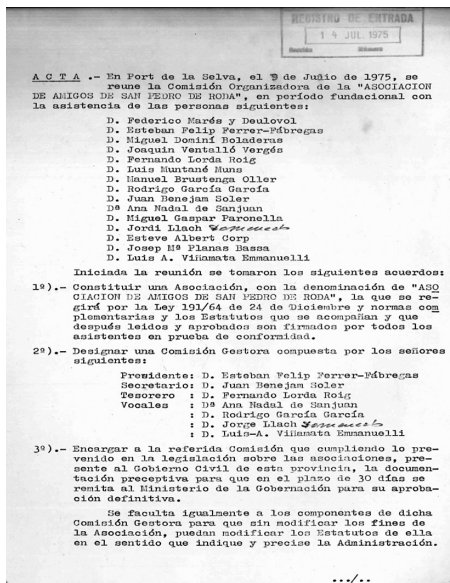
Canalla de Cadaqués assajant una escena del Pessebre Vivent del Mar

Article de premsa de 1974 signat per Esteve Albert: "Cal salvar Sant Pere de Roda"

Vista de Sant Pere de Roda, 1975

Darrer full de l'acta fundacional de l'Associació de Amigos de Sant Pedro de Roda

Primer full de l'acta fundacional de l'Associació de Amigos de San Pedro de Roda

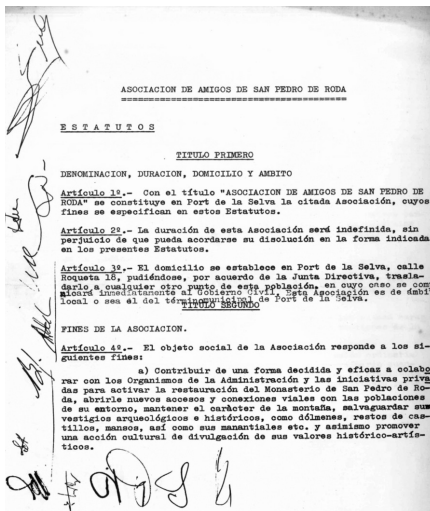
A l'Empordà, igualment com succeí en altres indrets, com al Rosselló, hi va trobar belles mostres arquitectòniques que li van servir per fer viure-hi en forma de muntatge escènic moments de la història passada, la preferida per l'Albert, la medieval. I si a Bagà (Berguedà) representava a la plaça porticada la figura mítica del comte Arnau, a Castelló d'Empúries, a la plaça de l'Església, tal com hem referit anteriorment, donava vida, amb l'espectacle *Sibil·la de Fortià* (1974), a la que va ser la quarta esposa del rei Pere el Cerimoniós. Però va ser a Bellcaire d'Empordà, on l'Albert arribava l'any 1979 amb la intenció de recrear també les gestes medievals de l'indret, on els fets relatats casarien amb més força amb el lloc. A Bellcaire va ser el castell palau dels comtes d'Empúries l'escenari natural on des d'aquell 1979 i fins a l'actualitat -encara representada en versió reduïda-, oneja cada Divendres Sant l'espectacle *Bandera de Catalunya*, la fi del Comtat d'Empúries, potser l'obra més reeixida i espectacular, en l'estricta sentit de la paraula, sorgida del magí de l'Esteve Albert. El centenar llarg d'actors que hi surten, gent de Bellcaire, certifica la seva capacitat seductora i de motivació a l'hora de girar la vista enrere, segles i segles, per entendre el passat comú i així poder estimar el present col·lectiu.

Amics de Sant Pere de Roda

No podíem venir a Sant Pere de Roda aplegats en les 20es Trobades Culturals Pirinenques sense escoltar la veu del record i de l'estimació sentida per nosaltres cap a l'Esteve Albert, la qual ens fa recordar i tal volta informar a qui no en tenia notícia, de l'estreta vinculació de l'Albert amb el monestir. Aquí dalt, hi va muntar també un pessebre vivent dels seus,

Esteve Albert, amb barret, a l'aparcament, amb Santa Helena al fons

Primer full dels estatuts de l'Asociación de Amigos de San Pedro de Roda

el Pessebre Vivent de Sant Pere de Roda, l'any 1975. En aquella època, a meitat dels anys setanta, el monestir era encara un conjunt monumental amb els signes d'aperduament ben visibles, perquè les tasques de restauració no començarien fins l'any 1979. I qui va encendre la flama per tornar a il·luminar, en tots els sentits de la paraula, aquelles venerables restes medievals, fou l'Esteve Albert, agullonat per la seva decidida manera de fer, i alhora animat per -entre altres personalitats de la cultura catalana- els seus amics Josep Vicenç Foix i Tomàs Garcés, durant les tertúlies que tenien vora mar al Port de la Selva, on estiuiejaven tots dos poetes.

El Pessebre de Sant Pere de Roda va començar aquell desembre de 1975, de nit i nevant!, cosa que no va impedir que arribés el ramat d'ovelles fins al monestir i entressin a la nau de l'església, com a element imprescindible -pastors i ramat- del seus pessebres. Però el Pessebre Vivent a Sant Pere de Roda no tenia la finalitat de ser un pessebre més dels de l'Albert. Allò va ser un crit d'atenció envers la societat per començar la recuperació de la memòria, del sentiment cap a Sant Pere de Roda i, mogut el sentiment, ja poder anar a trucar portes -i l'Albert en va trucar moltes de portes d'administracions públiques, tant durant el franquisme com ja en democràcia- i mirar de lligar compromisos i accions

ASSOCIACIÓ D'AMICS DE SANT PERE DE RODA
Domicili social: Roqueta, 18
PORT DE LA SELVA (Girona)

L'Associació d'Amics de Sant Pere de Roda reneix a Port de la Selva amb personalitat jurídica, aquesta tardor de 1975, amb l'afany de promoure i col·laborar en les iniciatives de tota índole que puguin contribuir a restaurar i preservar els valors històric-artístics i paisatgístics del Monestir i tota la muntanya, greument amenaçats per les noves formes del vandalisme.

Ara bé, com que no volem partir de criteris tancats, invitem a tota els amants del Monestir i la muntanya a participar en la nostra empresa; i, perquè ningú que hi tingui interès pugui restar al marge, s'ha fixat una quota mínima de 100 pts. anuals, que donarà dret a rebre el programa anual bàsic editat, a part dels habituals a totes les Associacions.

Començarem per editar aquests Estatuts i pregarem als socis que s'hi atenguin, a l'hora de fer-nos proposicions i suggerències, ja que d'arreu ens en plouen de les que cauen fora de tot el què és legal i realment viable.

En principi, ens proposem de col·laborar en la immediata obertura de carreteres forestals; d'a-d'ord, naturalment, amb ICONA i demés Organismes Oficials que tenen al seu càrrec la defensa d'aquest Patrimoni, particularment la Direcció General corresponent i la Diputació de Girona.

Els incendis d'aquest darrer estiu fan urgentíssima aquesta construcció de carreteres des de tota els pobles del voltant, i els Ajuntaments i els propietaris ho han comprès perfectament.

Ara bé, no poden ésser fetes ni totes alhora ni amb amplitud ni consideració de carretera pavimentada i definitiva; que tampoc cal, perquè no es tracta de convertir la muntanya en un horripilant estadi de carreres de motos i d'automòbils que destrueixi la placidesa que és el millor encant de la muntanya.

Sant Pere de Roda és una joia única i un paisatge tant singular que reclama tractament fora del que és comú i, sobretot, una vigilància extrema per què l'afluència, sortosament creixent de visitants, resti prèviament orientada i condicionada pel gran respecte que tots devem als valors que aquí ens proposem de gaudir, servir i defensar, com diem textualment en els Estatuts.

Fogar d'espiritualitat i de cultura hem de procurar que ho torni a ésser, en els termes en que avui i ací això sigui possible.

En col·loquis i conferències, així com en notes a la premsa, posarem als socis i al públic en general al corrent de les iniciatives i projectes a mida que vagin concretant-se, a fi que el recobriment d'aquest patrimoni sigui una legítima i autèntica obra col·lectiva.

Les inscripcions de soci es poden fer a l'Ajuntament de Port de la Selva i al mateix Monestir.

Agrairem que al moment de signar la sol·licitud ens feu un donatiu de l'ordre que us vagi millor, del qual se us lliurarà al mateix moment un rebut.

Port de la Selva, 30 d'octubre de 1975

Esteve Felip-Ferrer, President; Ferran Lorda, Tresorer; Joan Benejam, Secretari.
Vocals: Esteve Albert, Manuel Brustenga, Roderic Garcia, Jordi Llach, Frederic Marés, Sebastià Mencín, Lluís Montané, Anna Nadal de Sanjuan, Josep M. Planas, Joaquim Ventalló, Lluís A. Vinayama, Comte d'Alba de Liste.

Dansaires vora el pou del monestir, 1975

Full de propaganda, en català, de l'Associació d'Amics de Sant Pere de Roda, octubre 1975

a favor del conjunt romànic de Sant Pere de Roda i la seva recuperació. Perquè si el Pessebre va ser el desembre de 1975, el mes de juliol d'aquell mateix any, el dia 9, es constituïa al Port de la Selva l'Associació de Amigos de Sant Pere de Roda, i n'aprova els estatuts, redactats en castellà, que tocava en aquells temps. La finalitat de l'associació queda ben clara en l'article 4: "El objeto social de la Asociación responde a los siguientes fines: Contribuir de una forma decidida y eficaz a colaborar con los Organismos de la Administración y las iniciativas privadas para activar la restauración del Monasterio de San Pedro de Roda, abrirle nuevos accesos y conexiones viales con las poblaciones de su entorno, mantener el carácter de la montaña, salvaguardar sus vestigios arqueológicos e históricos, como dólmenes, restos de castillos, mansos, así como sus manantiales, etc., y asimismo promover una acción cultural de divulgación de sus valores histórico-artísticos". L'acta fundacional la signen les següents persones (respectem el noms tal com consten a l'acta): Federico Marés y Deulovol, Esteban Felip Ferrer-Fàbregas, Miguel Domini Boladeras, Joaquin Ventalló Vergés, Fernando Lorda Roig, Luis Muntané Muns, Manuel Brustenga Oller, Rodrigo García García, Juan Benejam Soler, Ana Nadal de Sanjuan, Miguel Gaspar Paronella, Jordi Llach Domenech, Esteve Albert Corp, Josep Maria Planas Bassa i Luis A. Viñamata Emmanuelli.

A banda dels documents oficials redactats en castellà, es va publicar i distribuir un full en català, redactat per l'Esteve Albert, per donar a conèixer la creació de l'Associació

d'Amics de Sant Pere de Roda, amb encapçalament de tres logotips, referents a: les quatre barres, el Grup Pyrene (fundat per l'Albert al Rosselló el 1959) i el colom de la pau amb el símbol femení (clara picada d'ullet de l'Albert a l'Any Internacional de la Dona, durant el qual va publicar el llibre *Les Cinc Branques, Poesia Femenina Catalana*, un recull de 200 veus de dones catalanes poetesses, les quals també va fer visibles, amb rostre i nom, en l'edició d'un pòster gegant d'1x2 metres que va tenir una gran acollida. A més, va posar majòliques a diferents indrets del país, amb reproduccions de poemes de poetesses del rodal. Aquí mateix a Sant Pere de Roda, en el tram de camí a peu que ve des de l'aparcament, a mà dreta, encara podem veure i recitar la dedicada a Mercè Rubiés i Monjonell (1884-1971), del Port de la Selva, inaugurada el dilluns de Pasqua Granada de 1975, titulada "La costa del Port: El poblet de la vall, mig amagat/ s'arrapa a la muntanya/ semblant vetllar el trist enrunament/ de l'altiu monestir que el dominava./ I riallera la Selva de Dalt,/ tota esquerpa, com si amagués la cara,/ entre oliveres grises i lluent/ i vinyes conreuades."// El mosaic verd dels canyissers dels horts/ alegre la mirada. Si hom l'estén sobre el pla/ de la ribera tota en sorralada,/ i al davant, la muntanya de Verdera/ negreja dintre l'aigua./ El camí de la costa del Port,/ solc pujar-lo tard quan cau la tarda/ quan el sol ja s'ajoca cansat/ darrera la muntanya". El document de propaganda de l'Associació d'Amics de Sant Pere de Roda, posat al carrer el trenta d'octubre de 1975, conté els propòsits dels estatuts, l'anar cap a la restauració i promoció, però l'Albert també hi estampa el seu estil engrescador i de valor envers el patrimoni arquitectònic i també la natura. En reproduïm uns extractes: "Sant Pere de Roda és una joia única i un paisatge tant singular que reclama tractaments fora del que és comú i, sobretot, una vigilància extrema perquè l'aflluència, sortosament creixent de visitants, resti prèviament orientada i condicionada pel gran interès que tots devem als valors que aquí ens proposem de gaudir, servir i defensar, com diem textualment en els Estatuts." "Fogar d'espiritualitat i de cultura, hem de procurar que ho torni a ésser, en els termes que avui i ací això sigui possible." "En col·loquis i conferències, així com en notes a la premsa, posarem als socis i al públic en general al corrent de les iniciatives i projectes a mida que vagin concretant-se, a fi

Representació de les Danses Hel·lèniques a la nau de l'església del monestir, 1975

Maria Dolors Masferrer dansant al monestir, 1975

Esteve Albert en un assaig del Pessebre Vivent de Sant Pere de Roda, 1975

Banda nord del monestir, 1975

Maria Dolors Masferrer a l'interior del monestir, 1975

Inauguració de la majòlica al camí del monestir, dedicada a la poetessa Mercè Rubiés i Monjonell, 1975

Sant Pere de Roda i el Castell de Verdera des del camí del monestir, 1975

Majòlica amb el poema el Camí del Port, de Mercè Rubiés i Monjonell

Crèdits de totes les fotos:

ACPS (Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà), fons Esteve Albert

que el recobrament d'aquest patrimoni sigui una legítima i autèntica obra col·lectiva". Estic segur que avui, aquí a Sant Pere de Roda, l'Esteve Albert estaria molt content de veure com i de quina manera el recobrament del que parlava l'any 1975 és una realitat. En les fotos d'aquell any, ben guardades a l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà, on hi el seu fons, hi trobem, a part d'algunes del pessebre, altres amb la Conxita Egea i la Maria Dolors Masferrer interpretant a la nau de l'església unes danses hel·lèniques que l'Albert va voler fer com a activitat cultural. En les fotografies, a color, s'hi aprecia la llum antiga i encara viva d'aquestes estances medievals, ara sense monjos, però rondant en l'aire els seus cants i les seves pregàries. N'hi ha una del pou, tal com era abans de la restauració, que emana una intensa poesia visual humana lligada a les velles pedres, tal com l'Esteve Albert es delia de fer i d'explicar.

Que per molts anys ens puguem retrobar en aquestes ben anomenades Trobades Culturals Pirinenques i ens abelleixi retenir-ne les bones sensacions, paraules i coneixences.